

Muzeum Podgórze – podsumowanie realizacji projektu

Informacje o autorce: historyk sztuki, adiunkt MK, kierownik Muzeum Podgórze, oddziału Muzeum Krakowa, <https://orcid.org/0000-0002-8339-971X>

Information about the author: art historian, Associate Curator at the Museum of Kraków, Head of the Podgórze Museum, a branch of the Museum of Kraków, <https://orcid.org/0000-0002-8339-971X>

Abstrakt: Utworzenie Muzeum Podgórze zawdzięczamy społecznemu pragnieniu. To instytucja długo oczekiwana, ale przede wszystkim wypracowana przez lokalną społeczność. Zarówno w procesie dochodzenia do powołania placówki, jak i w czasie jej formowania w strukturach Muzeum Krakowa pracom cały czas towarzyszył głos społeczny: wspierający, podpowiadający, dzielący się swoimi historiami i przedmiotami niosącymi opowieści.

W artykule przedstawiono historię powołania nowej instytucji, a także raport z prac zmierzających do powstania nowoczesnego, otwartego na potrzeby zwiedzających oddziału Muzeum Krakowa. Remont budynku oraz budowa wystawy i muzealnego wyposażenia finansowane były ze środków Unii Europejskiej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, część realizacji sfinansowano ze środków Muzeum Krakowa. Koszt utworzenia Muzeum Podgórze w latach 2015–2018 wyniósł ponad 12 milionów zł brutto z dotacji unijnej oraz ponad 1 milion zł z budżetu Muzeum Krakowa.

Wystawa główna stanowi kanwę wszystkich opowieści, jest centrum muzeum i centrum podgórskiej historii. Towarzyszą jej cyklicznie otwierane wystawy czasowe, które rozwijają wątki poruszone na wystawie głównej, jak również wydarzenia edukacyjne, spotkania społeczne, debaty partycypacyjne. Centrum muzealnej narracji to ekspozyty i towarzyszące im historie. Obiekty same by do nas nie przemówiły bez ludzi, oni więc są drugim najważniejszym elementem muzealnych działań na prawym brzegu Wisły. To także dzięki ludziom, mieszkańcom Podgórze lub spadkobiercom dawnych podgórczan, udało się wzbogacić kolekcję Muzeum Krakowa o nowe obiekty prezentujące historię tego obszaru.

Muzeum Podgórze stara się realizować ideę trzeciego miejsca, czyli miejsca spotkania, debaty, działania. Organizowane są wykłady, spotkania, warsztaty twórcze, również o charakterze partycypacyjnym. Oddział jest miejscem przyjaznym rodzinom z dziećmi, a także osobom z dysfunkcjami ruchu, wzroku i słuchu.

The Podgórze Museum – a Summary of the Project's Execution

Abstract: The opening of the Podgórze Museum is a response to society's desire. The institution has long been craved and, more importantly, developed by the local community. Throughout the process leading to the formal establishment of this museum branch, as well as during the formation thereof within the framework of the Museum of Kraków, the project was constantly accompanied by the voice of the community: supporting, offering advice and suggestions, sharing its personal narratives, as well as physical objects carrying their own stories.

The paper presents the story of setting up the new institution, as well as a report on the works undertaken to create a modern branch of the Museum of Kraków, a facility open to visitors' needs. Renovation of the building, construction of the permanent exhibition, and installation of museum fittings were financed by EU funds as part of the Regional Operational Programme for the Malopolska Region 2014–2020, and partly from the resources of the Museum of Kraków itself. The total cost of setting up the Podgórze Museum in the years 2015–2018 amounted to over 12 million zlotys gross from the EU subsidy, and over one million zlotys from the budget of the Museum of Kraków.

The main (permanent) exhibition is the canvas on which all of the stories are projected, the heart of the museum, and the core of the history of Podgórze. It is complemented by temporary exhibitions that are launched regularly and elaborate on particular themes which are introduced in the main exhibition, as well as by educational events, social meetings, and participatory debates. The museum's narrative focuses on the exhibits and the stories they hold. The objects themselves would not be able to reveal their stories to us without the agency of people, therefore, it is

Muzeum Podgórze, fot. Andrzej Janikowski, 2018

the latter who are the second most important focus of the museum's activity on the right bank of the Vistula. It is also thanks to the people, the present-day residents of Podgórze, and the inheritors of its bygone generations, that the Museum of Kraków has been able to enrich its holdings by new acquisitions presenting the history of this area.

The Podgórze Museum aspires to put into practice the concept of the third place, i.e. the space of meeting, debate, and action. It organizes lectures, meetings and creative workshops, including participatory events. The facility is a place friendly to families with children, persons with reduced mobility, as well as those with visual and aural impairment.

Słowa kluczowe: Muzeum Podgórze, Podgórze, Muzeum Krakowa, nowy oddział, partycypacja

Keywords: Podgórze Museum, Podgórze, Museum of Kraków, new branch, participation

Minął rok od otwarcia Muzeum Podgórze¹ – bardzo oczekiwanego i potrzebnego w krajobrazie społecznym prawobrzeżnej dzielnicy Krakowa. Historia jego powstania jest długa i choć początkowo wydawało się, że szanse na utworzenie nowej instytucji kultury są małe, dzięki wytrwałości zabiegających o nie osób udało się doprowadzić do jego utworzenia.

Muzeum Podgórze to kolejny po Domu Zwierzyńskim i oddziale Dzieje Nowej Huty lokalny oddział Muzeum Krakowa. Wszystkie „dzielnicowe” oddziały mają za zadanie twórcze wykorzystanie potencjału lokalnej społeczności do wspólnego działania. Choć każdy z nich ma inne początki, trochę inny tryb pracy i środowisko, w jakim funkcjonuje,

wszystkie bazują na poczuciu lokalnej dumy, identyfikowaniu się mieszkańców z daną dzielnicą czy fragmentem miasta. Muzeum Podgórze powinno się stać miejscem aktywnego spędzania czasu przez podgórczan, które w naturalny sposób kojarzy się z przestrzenią działania i współdziałania. Oddział włącza się w działania partycypacyjne z lokalną społecznością, jest miejscem debaty i dyskusji na aktualne tematy w mieście.

Utworzenie Muzeum Podgórze zawdzięczamy społecznemu pragnieniu. To instytucja długo oczekiwana, ale przede wszystkim wypracowana przez lokalną społeczność. Zarówno w procesie dochodzenia do powołania placówki, jak i w czasie jej formowania w strukturach Muzeum Krakowa pracom cały czas towarzyszył głos społeczny: wspierający, podpowiadający, dzielący się swoimi historiami i przedmiotami niosącymi opowieści.

26 kwietnia 2018 roku na dziedzińcu Muzeum Podgórze zebrało się kilkaset osób – mieszkańców Krakowa, podgórczan, przedstawiciele władz miasta i dzielnicy, zaproszonych gości, którzy wraz z muzealnikami chcieli wspólnie świętować ten doniosły dzień.

Za wstęgą

Pierwsi zwiedzający mieli okazję obejrzeć w nowo powstałym muzeum dwie wystawy: główną – *Miasto pod kopcem Kraka*², oraz czasową, autorstwa Anny Kwiatek i Marcina Gulisa – *Wizja lokalna. Podgórze w oczach fotografów*. Zwiedzano też sale edukacyjne, salę konferencyjną, kawiarnię, sklep muzealny, można było zajrzeć do biura pracowników i niektórych magazynów.

Wystawa główna stanowi kanwę wszystkich opowieści, jest centrum Muzeum i centrum podgórskiej historii. Nie bez powodu Muzeum zdecydowało się na określenie główną, a nie stałą, ponieważ w założeniu autorów była jej zmienność, możliwość uzupełniania, dodawania historii aktualnych, dziejących się obok nas i teraz.

W sposób chronologiczno-tematyczny wystawa opowiada historię dawnego miasta Podgórze, zaczynając od czasów najdawniejszych, a kończąc na współczesności³. To opowieść o fenomenie złożonego na prawym brzegu Wisły miasta i jego mieszkańców. Opowieść o ludziach świadomo-

¹ Artykuł powstał w kwietniu 2019 r., gdy Muzeum Podgórze świętowało pierwszą rocznicę istnienia.

² *Miasto pod kopcem Kraka*. Red. nauk. Elżbieta Firlet. Kraków 2016; opis wystawy znajduje się w: Bury Katarzyna, Tutak Melania: *Muzeum Podgórze. Przewodnik*. Kraków 2018.

³ Firlet Elżbieta: *Miasto pod kopcem Kraka*. Słowo o wystawie. W: *Miasto pod kopcem...*, s. 13–103; Bury Katarzyna, Tutak Melania: *Muzeum Podgórze...*

W Galicji, fragment wystawy głównej, fot. Andrzej Janikowski, 2018

Między Wisłą a górą św. Benedykta, fragment wystawy głównej, fot. Andrzej Janikowski, 2018

Kufer przybyszów, fragment wystawy głównej, fot. Andrzej Janikowski, 2018

mie budujących potęgę swojej małej ojczyzny, o dumnych obywatelach mądrze gospodarujących powierzonymi im dobrami, o dojrzałych decyzjach władarzy wspierających rozwój miasta, ale także prowadzących do odzyskania niepodległości. To także trudna historia czasów II wojny światowej, która odcisnęła na Podgórzu bolesne piętno, i okresu powojennego, który ugruntował wrażenie „bezpańskości” tej części miasta. Fakt powołania do istnienia muzeum świadczy o zmianie myślenia, która dokonała się 20, a może nieco więcej lat temu i polegała na ponownym odkryciu

Ku wolności, fragment wystawy głównej, fot. Andrzej Janikowski, 2018

Czas Podgórze, fragment wystawy głównej, fot. Andrzej Janikowski, 2018

Alchemia miasta, fragment wystawy głównej, fot. Andrzej Janikowski, 2018

i zaszczepieniu zainteresowaniem historią, tradycjami, ludzkimi perypetiami, bez których nie byłoby muzealnej narracji. Opowieść na wystawie nie kończy się na żadnym konkretnym momencie, trwa przez nowe obiekty, nowe opowieści i relacje z działań, jakie odbywają się aktualnie w Podgórzu.

Początki

Zabiegi o powołanie nowej instytucji na prawym brzegu Wisły rozpoczęły się w roku 2001 od sesji popularno-naukowej, zorganizowanej przez Dom Kultury Podgórze⁴. Wówczas to dr Stanisław Czarnecki zaapelował o stworzenie muzeum, w którym godne miejsce znajdą pamiątki po dawnym mieście. Przekonywał, że mieszkańcy będą wspierali ideę muzeum, m.in. przez przekazywanie darów mających stworzyć przyszłą kolekcję. Dzięki pomocy przewodniczącego Rady Dzielnicy XIII Zygmunta Włodarczyka we wrześniu 2002 roku został otwarty Dom Historii Podgórza – oddział Domu Kultury Podgórze, mieszczący się w kamienicy przy ulicy Limanowskiego 13. Dzięki zaangażowaniu pracownika miejsce przeistoczyło się w niewielkie, lecz energicznie działające lokalne muzeum. Dom Historii Podgórza nie tylko animował lokalną społeczność przez działania oraz wystawy, ale tworzył załazek przyszłej kolekcji muzealnej. Działania tej lokalnej

instytucji od początku wspierane były przez Stowarzyszenie PODGORZE.PL.

Stowarzyszenie, działające formalnie od roku 2005, zajmuje się propagowaniem wiedzy o Podgórzu, jest organizatorem kilku corocznych wydarzeń, które urosły do miana prestiżowych imprez, na które każdorazowo przybywa nawet kilka tysięcy osób. To m.in. Podgórskie Dni Otwartych Drzwi organizowane w ostatni weekend września, Wschód Słońca na Kopcu Kraka, Targi Rzeczy Wyjątkowych, podgórska kwesta na rzecz odnowy nagrobków na nowym cmentarzu Podgórskim, liczne wystawy plenerowe i spacer po mieście, a od kilku lat także ekologiczny Targ Pietruszkowy. Działania Stowarzyszenia były zarysem do powstania muzeum, to głównie dzięki działalności osób weń zaangażowanych udało się wyzwolić ogromne zainteresowanie Podgórzem, pewnego rodzaju dumę z bycia podgórzaninem. Wcześniej dzielnica ta postrzegana była jako niebezpieczna, przez wielu kojarzona głównie z historią II wojny światowej, tragiczną obecnością getta i obozu koncentracyjnego. Działania Stowarzyszenia, przede wszystkim prezesa Pawła Kubisztala, pomogły w odzyskaniu pamięci o okresie świetności miasta, wzbudzenia zainteresowania historią, tradycjami tego miejsca.

Z okazji piątej rocznicy istnienia zarząd Stowarzyszenia otrzymał w prezencie od Jarosława Kajdańskiego złote nożyczki. Prezentowi towarzyszyły życzenia, by mogły one posłużyć do przecięcia wstęgi w dniu otwarcia muzeum. Życzenie spełniło się, nożyczki faktycznie posłużyły temu celowi. Stały się też ostatnim włożonym do gabloty eksponatem, stanowiącym klamrę opowieści o powstawaniu Muzeum Podgórza.

⁴ Historia początków muzeum na podstawie tekstów z wystawy plenerowej *Muzeum Podgórza CV* autorstwa Melanii Tutak, prezentowanej na dziedzińcu oddziału na przełomie 2017 i 2018 r.

Przygotowanie gruntu pod powstającą instytucję przebiegało równocześnie z zabiegami czynionymi wśród władz lokalnych i miejskich. Na prośbę Stowarzyszenia w roku 2006 kwestię podgórskiego muzeum poruszył podczas posiedzenia Rady Miasta Krakowa ówczesny radny Łukasz Słoniowski. W tym też roku pojawił się pierwszy dokument związany z nowym muzeum – 25 października przyjęto uchwałę Rady Miasta Krakowa w sprawie przyjęcia *Lokalnego programu rewitalizacji i aktywizacji przemysłowego obszaru Zabłocia*. Radni wniesli i uchwalili propozycję utworzenia Muzeum Historii Podgórze w byłym składzie solnym przy ulicy Na Zjeździe 8⁵.

W roku 2008 Stowarzyszenie zwróciło się do Rady Miasta Krakowa z petycją o utworzenie muzeum. 28 maja Rada przyjęła uchwałę w sprawie ustalenia kierunków działania dla Prezydenta Miasta Krakowa dotyczących utworzenia Muzeum Historii Podgórze⁶, pomysł poparły Rada Dzielnicy XI i Rada Dzielnicy XIII. Idea muzeum mocno podzieliła radnych na gorących zwolenników i przeciwników powołania nowej instytucji.

Starania Stowarzyszenia i Domu Historii Podgórze zwróciły uwagę związanej z prawobrzeżnym Krakowem radnej Grażyny Fijałkowskiej, która od tego momentu gorąco wspierała ideę powstania muzeum.

W 2011 roku Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHK, obecnie Muzeum Krakowa – MK) po raz pierwszy wystąpiło w roli przyszłego opiekuna powstającej instytucji. Ma to niebagatelne znaczenie dla historii samego Muzeum Historycznego, które na prawym brzegu prowadziło już w tym czasie dwa prężnie działające oddziały znajdujące się na Trasie Pamięci MHK: Fabrykę Emalia Oskara Schindlera oraz Aptekę Pod Orłem w dawnej aptece Tadeusza Panikiewicza.

W 2013 roku świętowano setną rocznicę podpisania porozumienia o połączeniu Krakowa i Podgórze, w tym też roku zapadła ostateczna decyzja dotycząca lokalizacji przyszłego muzeum. Prezydent Miasta Krakowa prof. Jacek Majchrowski wskazał zajazd Pod św. Benedyktem jako siedzibę Muzeum Podgórze. Natomiast jego deklaracja o włą-

czeniu nowej instytucji w struktury Muzeum Historycznego Miasta Krakowa pojawiła się na uroczystości Porozumienia Dzielnicy Podgórskich⁷.

Decyzją dyrektora MHK Michała Niezabitowskiego 2 października 2014 roku powołano zespół projektowy do opracowania koncepcji funkcjonalno-użytkowej oraz scenariusza wystawy w Muzeum Podgórze⁸, 1 lipca 2015 roku powołano nową komórkę w strukturach MHK – Pracownię Muzeum Podgórze⁹, a także zespół projektowy do realizacji przyszłego oddziału Muzeum Podgórze¹⁰. Data tych decyzji jest w dużym stopniu symboliczna – sto lat wcześniej, na początku lipca 1915 roku, odbyła się uroczystość, która przypieczętowała związek Krakowa i Podgórze. Po stu latach pamięć o Podgórzu znalazła godne miejsce w strukturach najważniejszego muzeum miejskiego, jakim jest Muzeum Krakowa.

Poza zbiorami Muzeum Krakowa i muzealną biblioteką kwerendy przeprowadzono w Archiwum Narodowym w Krakowie¹¹, archiwach we Lwowie oraz Wiedniu, zbiorach Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Działu Archeologii i Rezerwatów Zamku Królewskiego na Wawelu, Muzeum Miasta Norymbergi, Muzeum Sztuki w Wiedniu. Złożony 11 lutego 2016 roku scenariusz wystawy *Miasto pod kopcem Kraka*¹² recenzowali zastępca dyrektora MHK ds. naukowych Jacek Salwiński oraz kurator MHK Grażyna Lichończak-Nurek.

Od początku realizacji aż do jej zakończenia prace nadzorował dyr. Jacek Salwiński, który nie tylko sprawował nadzór merytoryczny, ale uczestniczył w naradach budowlanych, rozmowach z projektantami i wykonawcami. Oddział nie powstałby bez wsparcia dyrektora naczelnego Michała Niezabitowskiego, który uczestniczył w rozmowach z przedstawicielami władz miasta, Domu Kultury Podgórze, ze społecznikami zabiegającymi o powstanie muzeum. Na etapie prac nad scenariuszem wspierał zespół swoimi radami i pomagał wyznaczać kierunek i środki do snucia muzealnej opowieści.

Równocześnie trwały zabiegi o pozyskanie środków na remont budynku i budowę wystawy ze środków Urzędu

⁵ Uchwała nr CXIX/1284/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 25 października 2006 r. w sprawie przyjęcia *Lokalnego programu rewitalizacji i aktywizacji przemysłowego obszaru Zabłocia*.

⁶ Uchwała nr XLIV/546/08 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 maja 2008 r. w sprawie ustalenia kierunków działania dla Prezydenta Miasta Krakowa dotyczących utworzenia „Muzeum Historii Podgórze” (pojawia się już zajazd Pod św. Benedyktem, jeszcze bez MHK).

⁷ 5 czerwca 2013 r. – uroczystość Porozumienia Dzielnicy Podgórskich. Prezydent Jacek Majchrowski zadeklarował, że Dom Historii Podgórze, będący dotychczas w strukturach Domu Kultury Podgórze, stanie się od przyszłego roku częścią Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

⁸ Zarządzenie Dyrektora MHK nr 62/2014 z 2 października 2014 r.

⁹ Zarządzenie Dyrektora MHK nr 39/2015 z 2 czerwca 2015 r.

¹⁰ Zarządzenie Dyrektora MHK nr 43/2015 z 8 czerwca 2015 r. Do zespołu powołano: Zuzannę Miśtał (kierownik projektu), Elżbietę Firlet (kurator wystawy), Katarzynę Bury (organizacja

oddziału, członek zespołu scenariuszowego), Marię Makarewicz (koordynacja projektu inwestycyjnego), Bartłomieja Wocha (koordynacja projektów architektonicznych), Piotra Opalińskiego (członek zespołu scenariuszowego), Roberta Gawła (członek zespołu scenariuszowego), Melanię Tutak (członek zespołu scenariuszowego), Iwonę Stankiewicz (promocja), Marcina Barana (redakcja), Wojciecha Wilusza (multimedia), Andrzeja Urbańskiego (elektryk). W dokumencie określono termin oddania scenariusza wystawy na 31 grudnia 2015 r., ostatecznie przedłużono go do 20 stycznia 2016 r.

¹¹ 17 października 2016 r. MHK zawarło porozumienie o współpracy z Archiwum Narodowym w Krakowie, które ustanawiało partnerstwo obu instytucji w realizacji wystawy głównej *Miasto pod kopcem Kraka*.

¹² Autorzy scenariusza: Elżbieta Firlet, Katarzyna Bury, Robert Gawek, Małgorzata Międzobrodzka, Piotr Opaliński, Melania Tutak.

Miasta Krakowa, organizatora Muzeum Krakowa¹³. 9 maja 2016 roku podpisano umowę między Gminą Miejską Kraków a Muzeum Krakowa powierzającą MK zarządzanie oraz koordynację procesu inwestycyjnego związanego z utworzeniem Muzeum Podgórze.

Podczas prac nad scenariuszem wystawy głównej i wizją funkcjonowania muzeum odbywały się konsultacje społeczne. Pojawiło się wiele postulatów, z których część udało się wprowadzić do scenariusza.

Miejsce

Siedziba muzeum znalazła się w pierwotnie planowanym miejscu, choć pomysłów było kilka, m.in. dawny skład solny, budynek mieszczący dotąd Dom Historii Podgórze. Każda z tych lokalizacji byłaby na swój sposób korzystna. Ta, która ostatecznie została wybrana, jest miejscem niezwykle ważnym dla historii Krakowa i Podgórze.

Historia budynku nazywanego potocznie zajazdem Pod św. Benedyktem nie jest w pełni poznana¹⁴, umiejscowienie tu zajazdu nie jest pewne. Wybór patrona nawiązuje do pobliskiego kościoła pod tym właśnie wezwaniem oraz pochodzącej od tego patrocinium nazwy fortu. To z pewnością jeden z najstarszych budynków w Podgórzu, w przeszłości mieścił się tu m.in. skład kupiecki, szpital wojskowy i warsztaty artyleryjskie. W roku 1918, czyli sto lat przed otwarciem muzeum, w budynku rozegrały się wydarzenia skutkujące oswobodzeniem miasta spod władzy zaborczej. Budynek „przemówił” także do budowniczych przeszłego muzeum podczas remontu. W jednej ze ścian na pierwszym piętrze ekipa remontowa odkryła buteleczkę z wiadomością z przeszłości. Były to grypsy napisane w 1942 roku przez więźniów filii więzienia św. Michała mieszczącego się właśnie w naszym budynku. Grypsy znalazły się oczywiście na wystawie głównej jako eksponat stanowiący klamrę dla opowieści o miejscu.

Prace budowlane

We wrześniu 2015 roku w zajeździe Pod św. Benedyktem rozpoczęły się prace budowlane, koordynowane przez

Budowa Muzeum Podgórze, fot. Katarzyna Bury, wrzesień 2016 r.

Wydział Inwestycji Urzędu Miasta Krakowa¹⁵. Początkowo miejsce to było przeznaczone dla innej instytucji kulturalnej – muzeum Jerzego Dudy-Gracza. Projekt adaptacji budynku oraz dostosowanie go do potrzeb Muzeum Podgórze przygotowała Autorska Pracownia Projektowa Ewa Wowczak, Jerzy Wowczak. Prace budowlane trwały do 31 października 2017 roku.

Wykonawcą prac było konsorcjum firm AGA-Bauservice sp. z o.o. (lider), Zakład Remontowo-Budowlany „Murda” mgr inż. Zygmunt Murda (partner), Murkrak sp. z o.o. sp. k. (partner).

Po napisaniu scenariusza najważniejszym etapem decydującym o kształcie wystawy jest jej aranżacja. Muzeum zdecydowało się ogłosić konkurs, na który projektanci przygotowali widoki jednej z sal jako próbki swoich umiejętności. Sąd konkursowy¹⁶ najwięcej punktów przyznał Pracow-

¹³ Zarządzenie nr 805/2015 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 7 kwietnia 2015 r. w sprawie przyjęcia i przekazania pod obrady Rady Miasta Krakowa projektu uchwały Rady Miasta Krakowa w sprawie zmiany uchwały nr LXX/1013/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Miasta Krakowa (z późn. zm.). Uzasadnienie: „Zmiana uchwały nr LXX/1013/13 Rady Miasta Krakowa w sprawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Miasta Krakowa (z późn. zm.), polegająca na wprowadzeniu do Wieloletniego Wykazu Przedsięwzięć projektu pn. »Modernizacja Teatru Łaźnia Nowa« oraz dokonaniu bilansujących przesunięć środków na przedsięwzięciu pn. »Muzeum Podgórze – oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – adaptacja nieruchomości przy ul. Powstańców Wielkopolskich 1«, wynika z konieczności niezwłocznego podpisania umowy o dofinansowanie

ze środków Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego, które uwarunkowane jest uprzednim potwierdzeniem w WPF zabezpieczenia wkładu własnego Miasta dla przedmiotowego projektu”.

¹⁴ Gawęł Robert: Pod św. Benedyktem – zarys dziejów. W: *Miasto pod kopcem...*, s. 181–198.

¹⁵ Koordynatorem ze strony Zarządu Inwestycji Miejskich była Elżbieta Bednarczyk, osobą nadzorującą dyr. Jarosław Skóra, ze strony MHK dyr. Jacek Salwiński.

¹⁶ Konkurs ogłoszono 23 czerwca 2016 r. Sąd konkursowy – przewodniczący: dyr. Jacek Salwiński, zastępca: dyr. Anna Śliwa-Suchowiak, sekretarz: Sylwia Skrzypek, członkowie: Katarzyna Bury, Elżbieta Firlet, dr hab. Beata Gibała-Kapecka, Paweł Kubisztal, Piotr Opaliński, Melania Tutak, Adolf Weltschek.

Zespół na budowie Muzeum Podgórze, fot. Andrzej Janikowski, 2017

niom Konserwacji Zabytków Arkona sp. z o.o. i to tej firmie powierzono przygotowanie projektu całej wystawy¹⁷. Przez następnych kilka miesięcy zespół projektowy MHK wraz z przedstawicielami Arkony: arch. Tadeuszem Nowakiem, dr. hab. Markiem Braunem, plastykiem Piotrem Nogą, arch. wnątr Weroniką Nowak, arch. Anną Wojnarowską, pracowali nad projektem wystawy¹⁸. Członkowie zespołu scenariuszowego zaangażowali się w opracowanie koncepcji aranżacji, rozmieszczenie eksponatów, są też współautorami ścieżki zwiedzania dla dzieci oraz fragmentu wystawy zatytułowanego *Alchemia miasta*. Poza wystawą główną niezwykle ważne było odpowiednie zaprojektowanie przestrzeni wejścia, z którą goście mają pierwszy kontakt. Tę przestrzeń, jak i salę konferencyjną, salę edukacyjną, kawiarnię, biura i zaplecze zaprojektowała firma Grzegorz Lechowicz – Pracownia Architektoniczna: arch. Grzegorz Lechowicz, arch. Sylwia Kasprzyk, arch. Maria Petraszewska.

Eksponaty

Autorzy scenariusza założyli, że najważniejszą częścią wystawy będą eksponaty i historie przez nie opowiedziane. W zbiorach MK od wielu lat gromadzone były obiekty związane z Podgórzem, co dało punkt wyjścia dla ekspozycji głównej. Podczas kwerend udało się odnaleźć dotąd niewiązane z tą częścią miasta muzealia. Planując tak poważne przedsięwzięcie muzealne, podgórskie zbiory zostały ujęte w polityce zakupów, dzięki czemu Komisja Nabytków muzealnych miała szczególny wpływ na dary i oferty zaku-

pu związane z tematem powstającej wystawy. W ten sposób kolekcja została wzbogacona m.in. o kilka cennych obrazów Wojciecha Weissa, a także przedmioty związane z podgórskim przemysłem. Ogromną wagę ma także dokumentacja fotograficzna pozyskana z Archiwum Narodowego w Krakowie.

W związku z powołaniem Muzeum Podgórze Dom Historii Podgórze przestał funkcjonować w strukturach ówczesnego Domu Kultury Podgórze, a do zbiorów MK trafiła część kolekcji gromadzonej dotąd przez Melanię Tutak, wieloletniego, jedyne go pracownika Domu Historii Podgórze. W tej kolekcji znajdowały się pocztówki, zdjęcia, wyroby zakładów przemysłowych, oryginalne fragmenty kamienic i domów (płytki podłogowe, numery domów itp.), obrazy. Dzięki zaangażowaniu opiekunki tych zbiorów powstała kolekcja różnorodnych przedmiotów o zróżnicowanej wartości materialnej, stanowiąca jednak ważne źródło wiedzy o dawnym Podgórzu. Z punktu widzenia wystawy cenne są nie tylko same eksponaty, postrzegane jako przedmioty ilustrujące jakiś wycinek historii, ale ich pochodzenie, będące często świadectwem zaangażowania mieszkańców, ich

¹⁷ 16 sierpnia 2016 r. – otwarcie ofert na wykonanie koncepcji aranżacji wystawy; 27 września 2016 r. – podpisanie umowy z wykonawcą projektu aranżacji wystawy, Pracowniom Konserwacji Zabytków Arkona sp. z o.o.; 15 grudnia 2016 r. – odbiór projektu aranżacji wystawy.

¹⁸ 27 września – 15 grudnia 2016 r.

wrażliwości na ślady przeszłości, którą wyrażali, przekazując obiekty do muzeum.

W czasie trwania prac nad przygotowaniem scenariusza wystawy i koncepcji działania oddziału poproszono mieszkańców o przynoszenie podgórskich pamiątek. W większości były to dary, MK kupiło także kilka obiektów z intencją pokazania ich na wystawie o Podgórzu. Również po otwarciu wystawy zgłaszali się ofiarodawcy lub oferenci posiadający obiekty będące w kręgu zainteresowania muzeum. Można się pokusić o stwierdzenie, że otwarcie Muzeum Podgórza było pewnym impulsem dla kolekcjonerów lub posiadaczy pamiątek, w pewien sposób zaktywizowało osoby mogące zasilić zbiory muzeum.

Autorzy scenariusza od początku prac byli pewni, że oryginalne obiekty odegrają najważniejszą rolę na wystawie głównej. Staraliśmy się znaleźć złoty środek, by wyważyć rolę aranżacji plastycznej, obecność multimediów, przy jednoczesnym niezatraceniu wagi i obecności eksponatów.

Istotnym składnikiem wystawy są makiety. Nie są to eksponaty rozumiane literalnie, jednak ze względu na ich wartość historyczną, poznawczą i estetyczną bez wahania mogą zostać uznane za doskonałą ilustrację dawnej podgórskiej architektury. Te znajdujące się w Muzeum Podgórza przedstawiają nieistniejące już obiekty, m.in. dawny skład solny, pierwszy kościół św. Józefa, halę targową¹⁹.

Multimedia

Stereotypowo wystawa multimedialna kojarzy się jako nowoczesna. Autorom scenariusza bardzo zależało, aby ekspozycja nie była przesycona sprzętem i prezentacjami, ważne było uwypuklenie eksponatów jako najważniejszych w muzealnej opowieści. Multimediów użyto więc w miejscach, gdzie nie można było w inny sposób zaprezentować treści (filmu dokumentującego wydarzenie, serii zdjęć, przekładu długiego tekstu, nagrania historii mówionej itp.). Dla stworzenia klimatu sali ożywiono ekspozycję przez dźwięki budujące nastrój danej przestrzeni. Wszystkie te zabiegi tworzące warstwę akustyczną wystawy, pozwalające odbierać ją nie tylko oczyma, ale także innymi zmysłami, nie byłyby możliwe bez multimediów. Jednak są to multimedia ukryte, nienarzucające się zwiedzającemu, niedające mu też możliwości wyboru – są integralną częścią ekspozycji, tworzą spójną całość z eksponatami, są dopełnieniem opowieści snutej wokół nich.

Niezwykle ważną częścią wystawy głównej są wspomniane już relacje świadków historii, które dotyczą bardzo szerokiej tematyki. Przygotowując się do nagrań, kierowano się dwoma kryteriami – wiekiem rozmówców oraz tematyką. Rozmówcy to w dużej mierze seniorzy, którzy pamiętają Podgórze przed

przemianami urbanistycznymi, a także trudne dla Podgórza i podgórczan czasy II wojny światowej. Rozmowy toczyły się także wokół tematów aktualnych, współczesnych, które są komentarzem do obecnej sytuacji. Nagrania rozmieszczone zostały na wystawie w taki sposób, aby komentowały wątki tematyczne pokazane na wystawie. Dodatkowo w ostatniej sali znajdują się monitory, w których zebrano wszystkie wywiady w formie filmów. Autorom scenariusza zależało, aby mówiące do nas postaci nie były anonimowe, ale by oprócz głosu można było zobaczyć mimikę twarzy, emocje, jakie niejednokrotnie towarzyszyły opowieściom²⁰.

Audioprzewodniki

Integralną częścią wystawy są audioprzewodniki, wypożyczane zwiedzającym w cenie biletu. Sprzęt zapewnia możliwość odsłuchania kilku ścieżek w języku polskim, Polskim Języku Migowym, języku angielskim czy audiodeskrypcji.

Oprócz tras zwiedzania mających charakter oprowadzania przewodnickiego przez słuchawki dostępne są tzw. magazyny wiedzy, czyli krótkie komentarze do wybranych dzieł napisane przez kuratorów wystawy oraz nagrania historii mówionej.

Słuchawki pozwalają na pewnego rodzaju odcięcie się od rzeczywistości, pozostawanie sam na sam nie tylko z nagraniem przewodnika, ale przede wszystkim ze świadkami historii opowiadającymi o różnych aspektach miasta Pogórza.

Dostępność

Od początku zakładano, że budynek będzie dostępny dla osób o szczególnych potrzebach. Autorzy scenariusza, mając na uwadze ludzi z różnymi dysfunkcjami, starali się zrealizować założenia projektowania uniwersalnego. Oznacza to, że przygotowane pomoce służą nie tylko osobom np. z dysfunkcją wzroku, ale są też materiałem edukacyjnym, np. podczas warsztatów z dziećmi.

Obie wystawy (główna i czasowa), sale edukacyjne, a także biura dostępne są dla osób poruszających się na wózkach, ułatwiony jest również dostęp osobom starszym, opiekunom z dziećmi. Gabloty zostały zaprojektowane w taki sposób, aby osoba na wózku miała szansę zobaczyć ich zawartość. Postumenty pod gabloty mają podcięcia zapewniające lepszy dostęp do eksponatów.

Zaprojektowaniem poszczególnych elementów ścieżki sensorycznej, jak również nadzorem nad jej wykonaniem zajęła się Malwina Antoniszczak. Ścieżka składa się z ruchomych stolików, na których ułożone są pomoce dotykowe, a także elementów dotykowych integralnie związanych z aranżacją wystawy. Są to m.in. makiety, tyflografiki, kopie 3D elementów wystawy, wypukłe zdjęcia oraz oryginalne obiekty niebędące muzealiami (np. kafel).

Ruchome moduły dają możliwość przesunięcia materiałów, np. na środek, aby zapewnić dostęp większej liczbie osób – dużym grupom oraz grupom dziecięcym. Z obser-

¹⁹ Makiety pierwszego kościoła św. Józefa oraz hali targowej zostały wykonane przez dr. inż. arch. Roberta Gawła z MK.

²⁰ wiadkowie historii obecni w nagraniach historii mówionej: Zofia i Tadeusz Bednarscy, Janina Krasicka, Jacek Kucharski, Tadeusz Kucz, Tadeusz Molik, Iwona Wernikowska.

Dotykowe elementy wystawy głównej, fot. Katarzyna Bury

Zajęcia dla osób z dysfunkcją wzroku, fot. Piotr Stefański

Zajęcia dla osób z dysfunkcją wzroku, fot. Piotr Stefański

Dotykowe makietki kościołów, fot. Katarzyna Bury

wacji pracowników wynika, że ścieżka doskonale sprawdza się nie tylko wśród osób z dysfunkcją wzroku, ale także wśród widzących, przede wszystkim dzieci. Mogą one poczuć temperaturę cegły, ciężar krzemienia, dotknąć szkliska kaffa. Uzupełnieniem jest audioprzewodnik zawierający teksty i tłumaczenia dla osób z dysfunkcjami.

Dostępność w muzeum to nie tylko dostosowanie przestrzeni dla osób z dysfunkcjami, ale dbałość, by nikt z gości nie czuł się wykluczony. W oddziale dostępne są także m.in. udogodnienia dla opiekunów z małymi dziećmi.

Wydawnictwa

Wystawie głównej towarzyszy katalog *Miasto pod kopcem Kraków*, zbierający artykuły o tematyce oscylującej wokół Podgórze, oraz przewodnik po wystawie, prowadzący zwiedzającego przez kolejne sale i tematy zaprezentowane na wystawie. Jeszcze przed otwarciem oddziału udało się wydać spacerownik *Podróże przez Podgórze. Przygodownik dla małych odkrywców* z zadaniami dla najmłodszych, ilustrowany pięknymi rysunkami Joanny Walas. Doskonałym uzupełnieniem wystawy są książki *Wokół Rynku Podgórskiego* Elżbiety Lang oraz *Wokół kopca Kraków* Elżbiety Firlet i Janusza Firleta.

Organizacja i finanse

Cały proces inwestycyjny prowadził Zarząd Inwestycji Miejskich. Dzięki uprzejmości władz miasta Muzeum Krakowa, czyli przyszły użytkownik, mogło uczestniczyć w cyklicznych naradach budowlanych, w wielu przypadkach pytano o nas zdanie, co pomogło w lepszym dostosowaniu budynku do potrzeb nowej instytucji.

Choć początkowo intencją Muzeum Krakowa i Zarządu Inwestycji Miejskich było wyłonienie jednego wykonawcy wystawy głównej, to po przeprowadzeniu pierwszego postępowania przetargowego okazało się to niemożliwe (decydująca była zbyt wysoka cena za takie zadanie). Konieczne stało się zatem podzielenie zadania na poszczególne elementy i poszukiwanie wykonawców mniejszych zakresów prac. Ostatecznie wyłoniono kilka firm, które zajęły się poszczególnymi zakresami realizacji.

Całościowe koszty budowy opiewały na 13 138 569,31 zł. Finansowanie projektu unijnego wraz z wkładem własnym Gminy Miasta Kraków wyniosło 12 065 491,31 zł, w tym dotacja ze środków UE w ramach Regionalnego Programu Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 to 6 778 328,32 zł, a środki z budżetu MK – 1 073 078,00 zł.

Uroczyste przecięcie wstęgi do muzeum przez prezydenta Krakowa Jacka Majchrowskiego oraz (na zdjęciu od lewej strony) Pawła Kubisztal, prezesa Stowarzyszenia PODGORZE.PL, Andrzeja Wandasa, weterynarza z Podgórza, Klaudię Słupkę z córką Wandzią jako przedstawicielką najmłodszych obywateli miasta, Zofię Bednarską z rodziny Wojciecha Bednarskiego jako przedstawicielką seniorów, dyrektora Muzeum Krakowa Michała Niezabitowskiego, fot. Andrzej Janikowski, 26 kwietnia 2018 r.

Czas Podgórza – weekend otwarcia

Otwarcie Muzeum Podgórza 26 kwietnia 2018 roku zostało wpisane w ogólnomiejskie obchody setnej rocznicy odzyskania niepodległości spod władzy zaborców. Dzisiejszy budynek Muzeum Podgórza był jednym z pierwszych miejsc wyzwolonych w 1918 roku²¹. Odwołując się do opisanych przez Antoniego Stawarza wspomnień z dnia poprzedzającego wyzwolenie, wszyscy goście wernisażu otrzymali okolicznościowe kokardy w barwach narodowych z logo Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. W wernisażu uczestniczyli przedstawiciele władz samorządowych, w tym prezydent Krakowa prof. Jacek Majchrowski, oraz przedstawiciele dzielnic Krakowa, potomkowie podgórczan, a także kilkuset mieszkańców pragnących tego dnia świętować wraz z muzealnikami otwarcie nowego oddziału.

Wernisaż uświetnił występ Radosława Krzyżowskiego, aktora Teatru Starego w Krakowie, który zagrał podgórskego everymana. Czytając teksty z przeszłości, wcielał się w rolę Wojciecha Bednarskiego, Antoniego Stawarza oraz „zwykłego” podgórczanina zachwyconego swoim miastem.

Po oficjalnych przemówieniach nastąpiło przecięcie wstęgi prowadzącej do muzeum. To zadanie wykonali prof. Jacek Majchrowski, dyrektor Muzeum Krakowa Michał Niezabitowski i Paweł Kubisztal, prezes Stowarzyszenia PODGORZE.PL, Zofia Bednarska (jako przedstawicielka seniorów) z rodziny Wojciecha Bednarskiego, Wandzia Słupka na rękach mamy Klaudii (jako przedstawicielka najmłodszych obywateli miasta) oraz przypadkowo wybrany gość wernisażu, którym okazał się podgórczanin Andrzej Wandas, weterynarz leczący podgórskie czworonogi.

Nie bez znaczenia były nożyczki, którymi przycinano wstęgę. Jak już wcześniej napisałam, były prezentem dla Stowarzyszenia PODGORZE.PL z życzeniami, by posłużyły kiedyś do otwarcia muzeum w Podgórzu. Życzenie się spełniło, a nożyczki jako eksponat trafiły do gabloty na wystawie głównej.

Przez kolejne trzy dni (27–29 kwietnia 2018) w ramach wydarzenia *Czas Podgórza – weekend otwarcia* odbywały się oprowadzania kuratorskie, spotkania z przedstawicielami muzeum oraz Stowarzyszenia PODGORZE.PL, w sobotę zaś na Rynku Podgórskim można było oglądać plenerowe widowisko na kanwie podgórskich opowieści, zrealizowane przez Teatr KTO. Przez dwa dni po Krakowie jeździł okolicznościowy tramwaj, który przenosił podróżujących w czasy dawnego miasta Podgórza.

Muzeum Podgórza działa już ponad rok, cały czas kształtując swój program, organizując wydarzenia edukacyjne i sesje naukowe. Podejmuje też działania o charakterze partycypacyjnym. Muzeum stopniowo staje się miejscem prawdziwej dyskusji, debaty, słucha miasta i podejmuje rozmowę z mies-

²¹ Więcej o roli Antoniego Stawarza w wyzwoleniu Krakowa m.in. w publikacjach towarzyszących wystawie: *Miasto pod kopcem...*; Bury Katarzyna, Tutak Melania: *Muzeum Podgórza...* oraz we wspomnieniach samego Antoniego Stawarza: Stawarz Antoni: *Gdy Kraków kruszył pęta. Kartki z pamiętnika oswobodzenia Krakowa w 1918 r.* Wstęp i objaśn. Jan Czapliński. Kraków 1939.

Uroczystość otwarcia oddziału, fot. Andrzej Janikowski, 26 kwietnia 2018 r.

Nożyczki, które trafiły do gabloty po vernisażu, fot. Katarzyna Bury

kańcami. Choć jest to proces żmudny, wymagający ogromu pracy i jednak eksperymentalny, wierzę, że przynosi już efekty. Podgórze było niegdyś miastem dumnych obywateli, dumnych z miejsca, jakie stworzyli, z wkładu, jaki wnieśli w rozwój ojczyzny. Teraz jest miejscem świadomej dyskusji nie o historii miasta, ale o jego teraźniejszości i przyszłości. Dowodem tego są coraz liczniejsze akcje społeczne podejmowane przez mieszkańców, takie jak dyskusja wokół terenu pod estakadą (gdzie według oczekiwań krakowian powinien powstać park) czy trudna rozmowa na temat przyszłości byłego niemieckiego obozu KL Płaszów. Mieszkańcy traktują podgórski oddział jako miejsce spotkania, ale też interwencji – do nas przychodzą, gdy źle się dzieje z jakimś budynkiem czy fragmentem miasta. Muzeum Podgórze jest więc niejako miejscem, w którym nie tylko kumulują się lokalne nastroje społeczne, ale mają okazję na rozwój – rozmowę i początek działania.

Aneks. Wybór wpisów do księgi pamiątkowej (pisownia oryginalna)

Tak powinno się robić muzea! Weronika (napisane dziecięcą ręką)

Idealnie spędzona 18-stka. Pamiętajmy o przeszłości aby kształtować przyszłość. Oliwia P., Jakub Ł.

Dziękujemy za dostosowanie obiektu dla osób niepełnosprawnych (wózkowiczów). 28.04.2018

2X Krakowianki z Ułanów

Wystawa jest zachwycająca. Mam nadzieję, że będzie stanowiła wzór dla innych ekspozycji i muzeów w Polsce. Aranżacja przestrzeni i użycie multimedialnych niesamowite. Bardzo dziękuję! Maciej (nazwisko nieczytelne)

Dziękujemy za stworzenie muzeum, do którego warto wracać wiele razy (my byliśmy już dwa i planujemy kolejne). Roman i Aśka

Dziękuję, że dzięki wspianemu Muzeum dowiedziałam się wielu interesujących rzeczy o miejscu skąd pochodzę (podpis nieczytelny) 1.07.2018

Muzeum wspiania. Jako podgórzanica mogłam prześledzić historię mojego miasta Podgórze. Dowiedziałam się wielu ciekawych rzeczy oraz przekazałam wnukom tę historię. Maria Skiba, Jacek Skiba, wnuki: Antoni i Zosia 5 lat. 20.07.2018

Zespół Muzeum Podgórze, fotografia wykonana z okazji 120-lecia Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, fot. Katarzyna Bednarczyk, 1 marca 2019 r.

Perła w Koronie! Dziękuję za zmianę mojego „widzenia” Podgórze z lat 80–90 tych. za Jego sublimację i ukazanie Jego charakteru. M.

Nie lubię muzeów, ale było ciekawie. Szacun! Emilka
24 II 19

Gratuluję! Wspaniałe muzeum, świetnie zaaranżowane.
Polska w pigułce. Joanna z Warszawy/Krakowa/Dębnik

Mieszkam po sąsiedzku – Dębowskiego – a tyle czasu mi zajęło dotarcie tutaj. Nie żałuję – to była moja pierwsza wizyta, ale NA PEWNO NIE ostatnia!!! Anna Mo

Dziękujemy za możliwość smakowania historii naszego miasta od czterdziestu pięciu lat Zofia i Karol, 19.08.2018

Bibliografia

Akty prawne Gminy Miasta Krakowa

Uchwała nr CXIX/1284/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 25 października 2006 r. w sprawie przyjęcia *Lokalnego programu rewitalizacji i aktywizacji poprzemysłowego obszaru Zabłocia*

Uchwała nr XLIV/546/08 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 maja 2008 r. w sprawie ustalenia kierunków działania dla Prezydenta Miasta Krakowa dotyczących utworzenia „Muzeum Historii Podgórze”

Zarządzenie nr 805/2015 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 7 kwietnia 2015 r. w sprawie przyjęcia i przekaza-

nia pod obrady Rady Miasta Krakowa projektu uchwały Rady Miasta Krakowa w sprawie zmiany uchwały nr LXX/1013/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 marca 2013 r. w sprawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Miasta Krakowa (z późn. zm.)

Zarządzenia Dyrektora Muzeum Krakowa

nr 62/2014 z 2 października 2014 r. w sprawie opracowania koncepcji funkcjonalno-użytkowej oraz scenariusza Muzeum Podgórze

nr 39/2015 z 2 czerwca 2015 r. w sprawie powołania nowej komórki organizacyjnej MHK – Pracownia Muzeum Podgórze

nr 43/2015 z 8 czerwca 2015 r. w sprawie realizacji nowego oddziału MHK – Muzeum Podgórze oraz wystawy stałej w tym oddziale (z późniejszymi aneksami)

Opracowania

Bury Katarzyna, Tutak Melania: *Podróże przez Podgórze. Przygodownik dla małych odkrywców*. Kraków 2017

Bury Katarzyna, Tutak Melania: *Muzeum Podgórze. Przewodnik*. Kraków 2018

Gaweł Robert: Pod św. Benedyktem – zarys dziejów. W: *Miasto pod kopcem Kraka*. Red. nauk. Elżbieta Firlet. Kraków 2016, s. 181–198

Miasto pod kopcem Kraka. Red. nauk. Elżbieta Firlet. Kraków 2016

Stawarz Antoni: *Gdy Kraków kruszył pęta. Kartki z pamiętnika oswobodzenia Krakowa w 1918 r.* Wstęp i objaśn. Jan Czapliński. Kraków 1939